УРИВКИ

Дійові особи

Баба.

Дочка.

Пасербиця.

Королева — дівчинка чотирнадцяти — п’ятнадцяти років, ровесниця пасербиці.

Гофмейстерина1 — висока худа стара діва. Учитель королеви — професор арифметики й краснопису.

Канцлер2.

Начальник королівської варти.

Королівський прокурор.

Посол Західної держави.

Посол Східної держави.

Головний садівник.

Старий солдат.

Заєць і білки.

Дванадцять місяців.

Глашатаї.

Дія перша

Картина перша

Зимовий ліс. Затишна галявинка. Ніким не займаний сніг лежить заметами, вкриває дерева пухнастими шапками. Дуже тихо. Кілька хвилин на сцені порожньо, немовби мертво. Потім сонячний промінь перебігає по снігу й освітлює крука на сосні, білку, що примостилася біля дупла. Чути шурхіт, хлопання крил, хрускіт сухого дерева. Ліс оживає. [...]

На галяву вибігає заєць. На гілках поруч з білкою з’являється ще одна.

Заєць (плескаючи лапкою об лапку). Холодно, холодно, холодно! Від морозу дух переймає, лапи на бігу до снігу примерзають.

Злазьте, білочки, із дуба,

Нум гуляти в горюдуба4,

Сонечко гукать,

Весну закликать!

Білка. Гаразд, зайче! Кому першому горіти?

Заєць. Кому припаде. Полічимося.

Косий, косий,

Не ходи босий,

А ходи взутий,

Лапочки закутай.

Коли взуєш чобітки,

Не знайдуть тебе вовки,

Не знайде тебе ведмідь.

Випада — тобі горіть!

1 — а і 2 — а білки. Лови, зайче! Не впіймаєш! (Побігли.)

Білки мчать по снігу, заєць за ними. Тим часом на галявину виходить дівчина — пасербиця. На ній велика подерта хустка, стара кофтина, стоптані черевики, грубі рукавиці. Вона тягне за собою санчата, за поясом у неї невеличка сокира. Дівчина спиняється між двома деревами і дивиться на зайця та білок. Ті так захопилися грою, що й не помічають її. Білки з розгону стрибають на дерево.

Заєць. Ви куди, куди? Так не можна, це нечесно! Я з вами більш не гуляю.

Білки. А ти, зайче, стрибни, стрибни! Хвостом махни — та й на гілку!

Заєць. (пробує стрибнути, жалісно). Та в мене ж хвіст куций!

Білки сміються. Дівчина теж. Заєць та білки озираються на неї і зникають.

Пасербиця. Ой, не можу! До чого смішно! Хвіст, каже, в мене куций! Якби своїми вухами не чула, не повірила б! (Сміється.)

На галявину виходить солдат. За поясом в нього велика сокира. Він теж тягне за собою санки. Солдат — вусатий, бувалий, немолодий.

Солдат. Здорова була, красуне! Ти з чого це так радієш?

Пасербиця сміється ще дзвінкіше. Солдат, на неї дивлячись, теж посміхається.

З чого це тебе так сміх розбирає? Може, і я посміюся з тобою разом.

Пасербиця. Та ви не повірите! Тут заєць з білками в горюдуба гуляв! Він за ними, а вони від нього — по снігу та на дерево. Та ще й дражняться.

Солдат. Оце так по-нашому й говорять? Скажіть на милість!

Пасербиця. Ось ви мені й не вірите!

Солдат. Як же не вірити? День нині такий — старому рокові кінець, новому — початок. А я ще від діда свого чував, ніби його дід йому розповідав, що в такий день усяке на світі буває! Казав мій дід, що саме в переддень Нового року довелось його дідові з усіма дванадцятьма місяцями зустрітися. Щира правда! Увесь рік старий зразу побачив – і зиму, і літо, і весну, і осінь. На все життя запам’ятав, синові розповів і внукам розповісти наказав.

Пасербиця. Як це можна, щоб зима з літом і весна з осінню зійшлись!

Солдат. Ну, що знаю, те й кажу, а чого не знаю — про те мовчу. А ти чого сюди в такий мороз забрела? Мене начальство відрядило, а тебе хто?

Пасербиця. І я не своєю волею прийшла.

Солдат. У наймах ти, чи що?

Пасербиця. Ні, вдома живу.

Солдат. Та як же тебе мати відпустила?

Пасербиця. Мати не відпустила б, а от мачуха наказала хмизу набрати.

Солдат. Значить, ти сирітка? Отож то й амуніція в тебе другого строку. Наскрізь продуває. Я тобі допоможу, а тоді вже за своє діло візьмусь.

Пасербиця й солдат разом збирають хмиз і складають його на санчата.

Пасербиця. А яке ж у вас діло?

Солдат. Ялинку мені треба зрубати найкращу в лісі. Для самої королеви. Завтра в нас гостей повен палац буде. Отож і треба нам усіх здивувати.

Пасербиця. А що ж у вас на цю ялинку повісять?

Солдат. Що всі вішають, те й у нас буде. Всякі іграшки, хлопавки та брязкальця. Тільки в інших всі ці прикраси з паперу золотого та зі скла,

а в нас із щирого золота й діамантів. В інших зайчики ватяні, а в нас — з атласу.

Пасербиця. Невже королева ще з ляльками бавиться?

Солдат. А чого б їй не бавитись? Вона хоч і королева, а не старша за тебе.

Пасербиця. Та я давно вже не бавлюсь.

Солдат. Ну, тобі, видать, ніколи, а в неї часу вистачить. Над нею ж ніякого начальства нема. Як померли її батьки — король з королевою, — так і зосталась вона повною господинею і собі, й людям.

Пасербиця. Значить, і королева у нас сирітка?

Солдат. Виходить, що сирітка.

Пасербиця. Шкода її!

Солдат. Авжеж шкода! Нема кому повчити її, довести до пуття, до розуму. Ну, твоє діло зроблено. Хмизу на тиждень вистачить. А тепер пора й мені за своє діло братись, ялиночку шукати, а то дістанеться мені від нашої сирітки. Вона в нас жартів не любить.

Пасербиця. От і мачуха в мене така... І сестриця в неї вдалася... Хоч що зробиш — нічим їм не догодиш, хоч як повернешся — все не в той бік...

Солдат. Почекай, не вік тобі терпіти. Доживеш і до хорошого життя.

Пасербиця. Спасибі за слово ласкаве і за хмиз спасибі. Швидко я сьогодні впоралась. От я вам зараз ялиночку одну покажу. Чи не підійде вам?

Солдат. Що ж, покажи. Ти, видать, у лісі, як удома.

Пасербиця і солдат зникають у хащах. На галяву виходять два високі діди — Січень — місяць і Грудень — місяць. Січень — у білій шубі й шапці. Грудень — у білій шубі з чорними смугами і в білій шапці з чорною облямівкою.

Грудень. Ось, брате, приймай господу. Нібито все в мене гаразд. Снігу нині досить: берізкам до пояса, соснам — по коліна.

Січень. Дякую, брате. Видать, ти добре попрацював. А тепер пора нам до нашого свята приготуватись — сніг у лісі поновити, віти посріблити.

Грудень. А чи не зарано ще? Та ось і санчата чиїсь стоять — значить, люди по лісі бродять. Закидаєш стежки снігом, їм звідси й не вибратись.

Січень. А ти полегесеньку починай. Дмухни вітром, помети віхолою, гості й здогадаються, що додому час.

Грудень. Що ж, почнемо помалесеньку.

Вірнії слуги, —

Сніговії хуги!

Всі дороги заметіть,

В ліс нікого не пустіть!

Починається віхола. Крізь снігову завісу майже не видно дідів у білих шубах і шапках. На галявину повертаються пасербиця і солдат. Вони грузнуть у заметах, затуляють обличчя од вітру. Удвох вони несуть ялинку.

Солдат. Віхола яка розгулялася, — прямо кажучи, новорічна! Не видно нічого. Ось ялиночку прив’яжу й рушимо. А ти на мене не чекай, іди собі додому, бо замерзнеш у своїй одежинці, та й віхолою тебе замете!

Пасербиця. Нічого, мені не в первину. (Допомагає прив’язати ялинку.)

Солдат. Ось і готово. А тепер кроком руш, в путь-дорогу! Я вперед, а ти за мною, по моїх слідах. Так тобі легше буде. Ну, поїхали!

Пасербиця. Поїхали. (Здригнулася.) Ох! Подивіться-но. Он там, за тими соснами, два діди в білих шубах стоять.

Солдат. Які ще там діди? Де? (Робить крок уперед.) Це сосни.

У цей час дерева зсовуються, і діди зникають за ними.

Пасербиця. Та ні ж, я бачила. Два діди — в шубах, у шапках...

Солдат. Нині й дерева в шубах та шапках стоять. Ходімо швидше, новорічну завірюху, та ще в лісовій глуші, ще й не таке приверзеться!

Пасербиця і солдат ідуть геть. З-за дерев знов з’являються діди.

Січень. Пішли? Ну, мабуть, це твої останні гості. Більше в цьому році людей у нас в лісі не буде. Клич братів новорічне вогнище розкладати.

Грудень. А хто дрова принесе?

Січень. Ми, зимові місяці!

Грудень. А хто вогню принесе?

Голоси з хащі. Весняні місяці!

Грудень. Хто жар роздуватиме?

Голоси. Літні місяці!

Грудень. Хто жар заливатиме?

Голоси. Осінні місяці!

У глибині лісу мелькають чиїсь постаті. Крізь гілки світяться вогні.

Січень. Що ж, брате, всі ми ніби зібрались — увесь рік. Замикай ліс на ніч, щоб ні ходу, ні виходу не було.

Грудень. Гаразд, замкну!

Віхола-метелиця

Хай по лісі стелеться,

Хай курить,

Хай димить,

Замітає землю вмить!

Стань, завісо вітряна,

Перед лісом, як стіна!

Картина друга

Палац. Класна кімната королеви. Шкільна дошка в розкішній золотій рамі. На оксамитовій подушці сидить і пише довгим золотим пером чотирнадцятилітня королева. Перед нею сивобородий професор арифметики і краснопису, подібний до старовинного астролога. Він у мантії, у докторському химерному ковпаку з китицею.

Королева. Терпіти не можу писати! Усі пальці в чорнилі.

Професор. Ви маєте рацію, ваша величносте. Це дуже неприємна справа. Недаремно старовинні поети обходились без письмового приладдя, тому їхні твори й віднесені наукою до розряду усної творчості. Проте наважуюсь попрохати вас накреслити власною вашої величності рукою ще чотири рядки.

Травка зеленіє,

Сонечко блищить.

Ластівка з весною

Вже до нас летить.

Королева. Я напишу тільки: "Травка зеленіє". (Пише.) Травка зе-не...

Входить державний канцлер.

Канцлер. (низько схиляючись). Доброго ранку, ваша величносте. Дозвольте найшанобливіше просити вас підписати один рескрипт і три накази.

Королева. Ще писати! Добре. Але тоді вже я не буду дописувати "зеленіє". Дайте сюди ваші папірці. (Підписує папери один за одним.)

Канцлер. Дуже вдячний. А тепер дозволю собі попросити вас написати...

Королева. Знов написати?

Канцлер. Тільки вашу височайшу резолюцію на цьому проханні.

Королева (нетерпляче). Що ж я повинна написати?

Канцлер. Одне з двох, ваша величносте: "стратити" або "помилувати"...

Королева (стиха). По-ми-лу-ва-ти... Стра-ти-ти... Краще напишу "стратити" — це коротше.

Канцлер бере папери, кланяється і виходить.

Професор (тяжко зітхаючи). ...Ах, ваша величносте, що ви написали!

Королева. Ви знову помітили якусь помилку. Треба писати "стратети"?..

Професор. Ні, ви правильно написали це слово — і все ж таки зробили дуже велику помилку. Ви вирішили долю людини, навіть не подумавши!

Королева. От іще! Не можу ж я писати й думати водночас!

Професор. І не треба. Спочатку треба подумати, а потім писати!

Королева. Якби я вас слухалась, я б тільки й робила, що думала, думала і нарешті, напевно, збожеволіла б. Але, на щастя, я вас не слухаюсь... Ну, що там у вас? Питайте швидше, бо інакше я цілий вік не вийду з класної!

Професор. Дозвольте спитати, скільки буде сім разів по вісім?

Королева. Щось не пригадую... Це мене ніколи не цікавило... А вас?

Професор. Звичайно, цікавило, ваша величносте!

Королева. Як дивно! Ну, до побачення, наш урок закінчений. Сьогодні, перед Новим роком, у мене безліч справ.

Професор. Якщо така воля вашої величності... (Сумно збирає книжки.)

Королева. Справді ж, добре бути королевою. Усі мене слухають, навіть мій учитель. Скажіть, а що ви зробили б з іншою ученицею, якби вона відмовилась вам відповісти, скільки буде сім разів по вісім?

Професор (боязко). Поставив би у куток.

Королева. Ха-ха-ха! А якби вона й після цього не схотіла сказати?

Професор. Я б... Прошу пробачення у вашої величності, я б залишив її без обіду...

Королева. Без обіду? А якщо вона жде до обіду гостей наприклад, посланців якоїсь держави або іноземного принца?

Професор. Та я ж говорю про звичайну школярку, ваша величносте.

Королева (притягує крісло і сідає в нього). Ви, як виявляється, дуже жорстокий дідуган. А чи ви знаєте, що я можу вас стратити?!

Професор (тремтячи). Ваша величносте!

Королева. Так, так, можу. Чому б ні? Ви дуже свавільна людина... Що б я не сказала, ви кажете: неправильно. А я люблю, щоб зі мною погоджувались.

Професор. Ваша величносте, присягаюсь життям, я більше ніколи не буду з вами сперечатись, якщо така ваша воля.

Королева. Присягаєтесь життям? Ну, гаразд. Тоді продовжимо наш урок. Спитайте в мене що-небудь! (Сідає за парту.)

Професор. Скільки буде шість разів по шість, ваша величносте?

Королева (дивиться на нього, схиливши голову набік). Одинадцять.

Професор (сумно). Абсолютно правильно, ваша величносте. А скільки буде вісім разів по вісім?

Королева. Три.

Професор. Правильно, ваша величносте. А скільки буде...

Королева. Скільки та скільки! Яка-бо ви допитлива людина! Краще самі розкажіть мені щось цікаве. Щось новорічне. Адже ж завтра Новий рік.

Професор. Ваш покірний слуга!.. Рік, ваша величносте, складається із дванадцяти місяців...

Королева. Он як? Справді?

Професор. Абсолютно точно, ваша величносте. Місяці звуться: січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень.. .

Королева. І ви знаєте всі на ймення? Яка у вас чудова пам’ять!

Професор. Дуже вдячний, ваша величносте. Серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень. Місяці йдуть один за одним. Тільки скінчиться один місяць, зразу ж починається другий. І ніколи ще не бувало, щоб лютий настав раніше, ніж січень, а вересень — раніше, ніж серпень.

Королева. А якби я схотіла, щоб зараз настав квітень?

Професор. Це неможливо, ваша величносте!

Королева. Ви знов?.

Професор (благально). Це не я заперечую... Це наука і природа!

Королева. Скажіть, будь ласка! А коли я видам такий закон?

Професор (безпорадно розводить руками). Боюсь, що й це не допоможе... Але навряд чи вашій величності будуть потрібні такі зміни в календарі. Адже кожен місяць приносить нам свої подарунки і розваги.

Грудень, січень і лютий — санки та ковзани, новорічну ялинку, в березні починає танути сніг, у квітні з-під снігу визирають перші проліски...

Королева. От я й хочу, щоб уже був квітень, я дуже люблю проліски! Я їх ніколи не бачила.

Професор. До квітня лишилось зовсім небагато, ваша величносте, всього якихось три місяці, або дев’яносто днів.

Королева. Дев’яносто? Я не можу чекати і трьох днів. Завтра новорічний прийом, і я хочу, щоб у мене на столі були ці... як ви їх назвали... проліски.

Професор. Ваша величносте, але закони природи...

Королева (перебиваючи його). Я видам новий закон природи!.. (Плеще в долоні.) Гей, пошліть до мене канцлера! (Професорові.) А ви сідайте за мою парту і пишіть! Тепер я вам буду диктувати. (Замислюється.) Ну! "Травка зеленіє, сонечко блищить, а в наших королівських лісах розцвітають весняні квіти. (Замислюється.) Тому наймилостивіше наказуємо приставити до Нового року в палац повний кошик пролісків. Того, хто виконає нашу височайшу волю, ми нагородимо по-королівському..." Що б таке пообіцяти? Пишіть: "Ми дамо йому стільки золота, скільки вміститься в його кошику, подаруємо шубу на сивій лисиці й дозволимо взяти участь у нашім новорічнім королівськім виїзді". Ну, написали?.. Як ви повільно пишете! Тепер дайте мені перо, я напишу своє високе ім’я.

У цей час у дверях з’являється канцлер.

Королева. Ставте печатку! І подбайте, щоб усі в місті знали мій наказ.

Канцлер (пробігає очима). До цього — печатку?! Воля ваша, королево!

Королева. Так, так, воля моя, і ви повинні її виконати!

Завіса спускається. Один за одним виходять два глашатаї із сурмами і сувоями паперу в руках. Урочисті звуки сурем.

Глашатаї. Під свято новорічне

ми видали наказ:

хай проліски у січні

розквітнуть в лісі враз!

У лісі квітнуть квіти,

новий стрічають рік!

Хто скаже, що не квітнуть, —

той справжній бунтівник!

Перший глашатай. А тому наймилостивіше наказуємо приставити на Новий рік до палацу повний кошик пролісків!

Другий глашатай. Того, хто виконає нашу височайшу волю, ми нагородимо по-королівському!

Перший глашатай. Під наказом власною її величності рукою підписано: "З Новим роком! З першим квітня!"

Другий глашатай.

Морозу вже не буде,

і сніг розтане вмить!

До лісу, добрі люди,

За пролісками йдіть!

Як пролісків хороших

ви нам принесете...

Червінців повен кошик

одержите за те!

Перший глашатай (плескаючи долонею по долоні).

Брр!.. Холодно!

Картина третя

Маленький будиночок на околиці міста. Жарко топиться піч. За вікнами метелиця. Сутінки. Мачуха викачує тісто. Дочка сидить перед вогнем. Вона перебирає кошики. Спочатку бере маленький, потім більший, потім найбільший.

Дочка (тримаючи в руках маленький кошик). А що, мамо, в цей кошик багато золота ввійде? На шубку вистачить?

Мачуха. На ціле придане вистачить — і на шубки й на спіднички.

Дочка. А в цей скільки влізе?

Мачуха. А в цей ще більше. Тут вже й на будинок кам’яний вистачить, і на коня з гнуздечкою, і на баранця з овечкою.

Дочка. Ну, а в цей?

Мачуха. А тут вже нічого й казати! На золоті їстимеш питимеш, у золоті ходитимеш, у золото взуєшся, золотом вуха завісиш.

Дочка. Ну, то я цього кошика й візьму! (Зітхаючи.) Одна біда — пролісків не знайти. Мабуть, посміятися з нас хотіла королева.

Мачуха. Молода ще, от і вигадує всяку всячину.

Дочка. А що як хто-небудь піде в ліс та й набере там пролісків? І дістанеться йому отакий кошик золота!

Мачуха. Ну, де там набрати! Раніш весни пролісків і не побачиш. Глянь, які кучугури намело — аж під саму стріху.

Дочка. А може, під кучугурами вони й ростуть собі потихесеньку? От надіну я свою кожушинку та й спробую пошукати.

Мачуха. Що ти, донечко! Та я ж тебе й за поріг не випущу. Глянь у віконце, яка завірюха розгулялась. А до ночі хіба ж таке ще буде!

Дочка (хапає найбільший кошик). Ні, піду. Хіба ж пощастить колись до палацу потрапити, до самої королеви на свято? Та ще кошик золота дадуть.

Мачуха. Замерзнеш у лісі!

Дочка. Ну самі до лісу йдіть, наберіть пролісків, а я їх до палацу віднесу.

Мачуха. Чи ж тобі, донечко, рідної матері не шкода?

Дочка. Хоч і шкода вас, та й золота шкода, а ще більше себе шкода!

Мачуха. Хороша дочка, що й казати! В таку негоду хазяїн собаки на вулицю не вижене, а вона матір жене.

Дочка. Еге ж, вас виженеш! Ви й кроку, для дочки не ступите. Отак і просидиш через вас у свято в кухні біля печі. А інші з королевою в срібних санках кататимуться, золото лопатою загрібатимуть... (Плаче.)

Мачуха. Та цить, донечко, не плач! Поїж-но пиріжка гарячого...

Дочка (крізь сльози). Не треба мені пиріжків! Коли не хочете самі йти й мене не пускаєте, то нехай сестра піде. Прийде з лісу, а ви її знов пошліть.

Мачуха. Та й справді! Чого б не послати? Ліс недалечко, збігати недовго. Набере вона квіточок, ми з тобою їх до палацу віднесем. А замерзне... То, значить, така вже її доля. Хто за нею плакатиме?

Дочка. Та певно, не я. До чого вона мені набридла! За ворота вийти не можна — сусіди тільки про неї і говорять: "Сирітка нещасна!" "Робітниця — золоті руки!" "Красуня очей не відведеш!" А чим я за неї гірша?

Мачуха. Що ти, донечко? Як на мене, ти краща, а не гірша. Та тільки не кожен це бачить. Вона ж хитра, підлеститись уміє. Тому поклониться, цьому посміхнеться. от усі й жаліють її. Сирітка та сирітка! А чого їй, сирітці, бракує? Хустку я їй свою віддала, зовсім добра хустка, і семи років я її не проносила, а потім тільки макітру обгортала. Черевички твої

позаторішні доношувати їй дозволила. Чи мені шкода? А вже хліба скільки на неї йде! Вранці шмат, та в обід окраєць, та ввечері шкоринка. Скільки це за рік вийде! Адже днів у році багато. Інша не знала б, як віддячити, а від цієї слова не почуєш.

Дочка. Ну от, нехай і піде до лісу. Дамо їй кошика що найбільшого.

Мачуха. Що ти, донечко! Цей кошик новий, недавно куплений. Шукай його потім у лісі. Ось цього дамо — і пропаде, так не шкода.

Дочка. Та це малий дуже!

Входить пасербиця. Хустка на ній вся засипана снігом. Вона знімає її із себе, струшує, потім підходить до печі й гріє руки.

Пасербиця. Мете, що ні землі, ні неба не видно. Ледь добралася.

Мачуха. На те й зима, щоб віхола була.

Пасербиця. Ні, такої віхоли за цілий рік не було. Та й не буде.

Дочка. Ну що, зогрілася? Треба тобі ще декуди збігати. До лісу.

Пасербиця. Чого? Я хмизу багато привезла, на тиждень вистачить.

Дочка. Та не по хмиз, а по проліски!

Пасербиця (сміючись). Хіба що по проліски! А я зразу й не добрала, що ти жартуєш. Злякалася: нині й загинути неважко — сніг так і сипле.

Дочка. А я й не жартую. Ти хіба про наказ не чула? Тому, хто сьогодні пролісків набере, королева цілий кошик золота дасть!

Пасербиця. Та які ж зараз проліски? Адже ж зима...

Мачуха. Навесні за проліски не золотом платять, а міддю.

Дочка. Та що там балакати! Ось тобі кошик.

Пасербиця (дивиться у вікно). Сутеніє вже.

Мачуха. А ти б іще довше по хмиз ходила, то б зовсім поночі стало.

Пасербиця. Може, завтра піти? Я ранесенько встану, ледь розвидниться.

Дочка. Отак на нас у палаці й чекатимуть! Адже ж квіти до свята потрібні.

Пасербиця. Та хіба й розгледиш їх у таку темряву?

Дочка (жуючи пиріжок). А ти нижче нахиляйся та краще придивляйся.

Пасербиця. Не піду я! Невже вам мене не шкода? Загину я в лісі.

Дочка. А що ж, мені замість тебе до лісу йти?

Пасербиця (схиливши голову). Та золото ж не мені потрібне.

Мачуха. Авжеж, ти все маєш, все в мачухи та в сестри знайдеться.

Дочка. Вона в нас багата, від цілого кошика золота відмовляється! Ну, чи ти підеш, чи ні? Кажи прямо. Не підеш? Де моя кожушинка? (Зі слізьми в голосі.) Хай вона собі тут біля печі гріється, пироги їсть, а я до

півночі по лісі буду ходити, в заметах грузнути... (Хапає кожушок і біжить до дверей.)

Мачуха (ловить її за поли). Ти куди? Сідай на місце, дурненька! (До пасербиці.) А ти хустину на голову, кошик у руки й іди! Гляди мені: якщо довідаюсь, що ти у сусідів просиділа, в хату не пущу — замерзай надворі!

Дочка. Іди та без пролісків не повертайся!

Пасербиця закутується хустиною, бере кошик і виходить. Мовчанка.

Мачуха (озирнувшись на двері). І двері за собою як слід не причинила. Он як дме! Замкни двері, донечко. І накривай стіл. Вечеряти пора.

Дія друга

Картина перша

Ліс. Іде лапатий сніг. Густі сутінки. Пасербиця пробирається крізь високі замети. Кутається в подерту хустину. Дме на закляклі руки. У лісі стає все темніше.

Пасербиця (спотикається, заплутується в чагарях). Не піду далі. Усе одно, де замерзати. (Сідає на повалене дерево.) Темно як! І не знаю, куди зайшла. Тут і вдень заблукати легко, а вже вночі — й поготів. От і прийшла моя смерть. Небагато я доброго бачила, а все ж таки боязко вмирати... Хіба що гукнути на допомогу? Може, й почує хтось — лісник чи дроворуб запізнілий, або мисливець. Агов! Рятуйте! Ніхто не відгукується. Що ж мені робити? А що як вовки наскочать? Щось світиться, он-он, вдалині. А може, це вовчі очі? Та ні, вовчі очі зелені, а це золотий вогник. Може, лісникова хатка недалечко або дроворуби вогнище розклали? Треба йти. Ох, ноги не йдуть, задубіли зовсім! (Іде

через силу, провалюється в замети, пролазить через повалені стовбури.) Аби тільки вогник не погас! Ні, він усе ясніше горить. І димком ніби потягло. Невже вогнище? (Іде, розсуваючи гілки густих ялин.)

Навколо стає все світліше. І раптом перед дівчинкою відкривається галявина, посеред якої жарко палає багаття. Навколо багаття сидять люди. Їх дванадцятеро: троє старих, троє літніх, троє молодих; а останні троє – ще зовсім юнаки. На двох старих — білі довгі шуби, волохаті білі шапки, на третьому — біла шуба з чорними смугами. Один з літніх — у золотаво-червоній, другий — в іржаво-рудій, третій — у бурій одежі. Решта шестеро — у зелених, різного відтінку, жупанах, гаптованих кольоровими візерунками. У одного з юнаків поверх зеленого жупана — шубка наопаш, у другого – шубка на однім плечі. Дівчина спиняється між ялин і, не наважуючись вийти на галявину, прислухається до того, що говорять брати.

Січень (кидає у вогонь оберемок хмизу).

Гори, гори ясно, —

Літо буде красне,

А зима тепліша,

А весна миліша.

Червень.

Гори, гори ясно, —

Ягід буде рясно!

Де сніги біліші, —

Буде ще рясніше!

Травень.

Квіти скрізь яснітимуть,

Бджоли мед носитимуть.

Липень.

На полях пшениця

Буде колоситься.

Усі.

Гори, гори ясно,

Щоб не погасло!

Дівчина спочатку не наважується вийти на галявину. Потім, насмілившись, поволі виходить з-за дерев. Дванадцять братів, замовкнувши, повертаються до неї.

Пасербиця (вклинившись). Добривечір.

Січень. І тобі вечір добрий.

Пасербиця. Якщо не заваджу, дозвольте мені біля вогнища погрітися.

Лютий (хитаючи головою). Не бувало ще такого зроду, щоб хтось, крім нас, коло цього вогнища сидів.

Квітень. Та коли прийшов хтось до нашого вогника, то нехай гріється.

Січень. Ану, підходь, красуне, підходь, та гляди, щоб не опектися.

Пасербиця. Спасибі, дідусю. (Підходить до вогню і гріє руки.) Який же вогонь у вас жаркий! Аж серцю гаряче стало. Відігрілася я. Спасибі вам.

Січень. А що це в тебе в руках, дівчино? Кошик, чи що? По шишки, абощо, ти прийшла під самісінький Новий рік, та ще в таку метелицю?

Лютий. Лісові теж відпочити треба — не все ж його оббирати!

Пасербиця. Не своєю волею я прийшла і не по шишки.

Серпень (посміхається). То, може, по гриби?

Пасербиця. Не по гриби. Прислала мене мачуха збирати проліски.

Березень (сміючись і штовхаючи під бік Квітня-місяця).Чуєш, братику? Проліски збирати! Значить, твоя гостя, приймай! (Усі сміються.)

Пасербиця. Я і сама по сміялася б, та не до сміху мені. Наказала мені мачуха без пролісків додому не вертатись.

Лютий. Навіщо їй серед зими проліски знадобилися?

Пасербиця. Не квіти їй потрібні, а золото. Обіцяла наша королева цілий кошик золота тому, хто принесе кошик пролісків. От мене й послали до лісу.

Січень. Кепська твоя справа, голубонько. Не час тепер для пролісків, треба Квітня-місяця чекати.

Пасербиця. Я й сама те знаю, дідусю. Та дітися мені нікуди. Ну, спасибі вам за тепло та за ласку. (Бере свій кошик, і поволі йде до дерев.)

Квітень. Зажди, дівчино, не поспішай! (Підходить до Січня і кланяється йому.) Братику Січню, відступи мені на годину своє місце.

Січень. Я відступив би, та не бувати Квітню раніше Березня місяця.

Березень. Ну, за мною діло не стане. Що ти скажеш, братику Лютий?

Лютий. Та вже добре, і я відступлю, сперечатись не буду.

Січень. Будь по-вашому! (Вдаряє об землю льодовою патерицею.)

Не тріщіть ви, морози,

У дрімучім бору,

На сосні, верболозах

Не гризіть ви кору!

Годі вам пташенят

Заморожувать,

У барлогах звірят

Вихолоджувать!

У лісі стає тихо. Метелиця вщухає. Небо вкривається зорями.

Ну, тепер твоя черга, братику Лютий! (Передає свою патерицю Лютому.)

Лютий (вдаряє патерицею об землю).

Вітри, бурі, урагани,

Дмухайте щосили.

Хуги, вихори, бурани,

Розгуляйтесь сміло!

Ви женіть над нашим краєм

Хмар пухнастих зграю!

Хай над полем та над гаєм

Віхола гуляє!

У вітах гуде вітер. Галявиною кружить віхола, підіймає снігові вихори.

Тепер твоя черга, братику Березню!

Березень бере патерицю, і вона перетворюється у гілку, вкриту бруньками.

Березень.

Сніг тепер уже поблід,

Потемнішав в полі.

На озерах тріснув лід,

Наче розкололи.

Линуть хмарки навпростець,

Веселіше в лісі.

Зацвірінькав горобець

У селі на стрісі.

Сніг темніє й осідає. Починається капіж. На деревах з’являються бруньки.

Ну, тепер ти бери патерицю, братику Квітню!

Квітень бере патерицю, каже дзвінко, на весь хлоп’ячий голос.

Розбігайтеся, струмки,

Дзюркотіть по полю.

Виповзайте, комашки,

Із щілин на волю!

Темний лісе, пробудись,

Слухай пісню Квітня!

Розцвітайте всюди й скрізь

Проліски блакитні!

У лісі й на галяві все змінюється. Тане останній сніг. На горбочках під деревами з’являються блакитні й білі квіти. Пасербиця стоїть, занімівши від подиву.

Квітень. Чого ж ти стоїш? Поспішай. Нам з тобою тільки одну годинку брати мої подарували.

Пасербиця. Та як же все це сталося? Невже ж заради мене весна серед зими настала? Очам своїм повірити не смію!

Квітень. Вір не вір, а біжи швидше проліски збирати! Бо зима повернеться, а в тебе ще кошик порожній.

Пасербиця. Біжу, біжу! (Зникає між дерев.)

Січень (напівголосно). Я її зразу впізнав, як тільки побачив. І хусточка на ній та сама дірява, й чобітки плохенькі. Ми, зимові місяці, її добре знаємо. Чи то біля ополонки її зустрінеш з відрами, чи то в лісі з оберемком хмизу, і завжди вона весела, привітна, іде собі — співає. А нині засумувала.

Червень. Та й ми, літні місяці, її знаємо не менше. Ще й сонце не встане, а вона вже коло грядки — поле, підв’язує, гусінь оббирає. У ліс прийде — гілки даремно не зламає. Стиглу ягоду бере, а зелену на кущі залишає!

Листопад. Я її не раз дощем поливав. Жаль бере, та нічого не зробиш!

Лютий. Ох, і від мене вона мало добра бачила! Я її вітром проймав, холодом морозив. Знає вона Лютий-місяць, та зате ж і Лютий її знає. Такій, як вона, не шкода серед зими весну на годинку подарувати.

Квітень. Чого ж тільки на годинку? Я б з нею цілий вік не розлучався!

Вересень. Так, хороша дівчина. Кращої хазяйки ніде не знайдеш.

Квітень. Ну, якщо вона усім вам до вподоби, так подарую я їй свою весільну каблучку!

З-за дерев виходить пасербиця. В руках у неї повен кошик пролісків.

Січень. Вже повен кошик зібрала? Моторні в тебе руки.

Пасербиця. Та їх там сила-силенна! Ніколи я стільки пролісків не бачила. Та все такі великі. Спасибі вам, господарі, за ласку. Якби не ви, не бачити б мені більш ні сонечка, ані пролісків! (Уклоняється Січневі.)

Січень. Не мені вклоняйся, а братові моєму меншому, Квітневі-місяцю. Він за тебе просив, він і квіти для тебе з-під снігу вивів.

Пасербиця (обертається до Квітня-місяця). Спасибі тобі, Квітню-місяцю! Завжди я тобі раділа, а тепер — як у вічі побачила, повік не забуду.

Квітень. А щоб і справді не забула, ось тобі каблучка на спогад. Дивись на неї та згадуй мене. Якщо трапиться з тобою лихо, кинь її і прокажи:

Ти котись, каблучко,

На весняну лучку,

У літнії сіни,

В теремок осінній,

По зимовому вбранню

До новорічного вогню!

Ми й прийдемо тобі на допомогу. Всі дванадцятеро прийдемо, як один, — з грозою, з віхолою, з весняною втіхою! Ну, прощавай, та каблучку мою бережи. Загубиш її — мене загубиш.

Пасербиця. Не загублю. Я з цією каблучкою нізащо не розлучусь. Вона мені над усе на світі дорожча буде.

Січень. А тепер послухай, що я скажу! Довелось тобі нині, в останню ніч старого року, зустрітися з усіма дванадцятьма місяцями разом. Ти до нас найкоротшою стежкою прийшла, а інші йдуть довгою дорогою — день за днем, година за годиною, хвилина за хвилиною. Так воно й годиться. Ти цієї короткої стежки нікому не відкривай, нікому не показуй.

Лютий. І про те, хто тобі проліски дав, не кажи. Адже й нам це не личить — порядок порушувати. Дружбою з нами не хвались!

Пасербиця. Помру, а нікому нічого не скажу!

Січень. Ото ж то. Та пора тобі додому, поки я метелицю не випустив.

Пасербиця. Прощавайте, брати-місяці!

Усі місяці. Прощавай, сестрице!

Пасербиця біжить геть.